

JADOWITY (337) *ai*

jadowity (336), **jadobity** (1); *jadowity* : *jadobity* *GosłCast* (4 : 1).

comp i sup -*jadowitszy* (7 + 4); *nã-* (3), *n(a)-* (1).

a oraz o jasne.

sg m N *jadowity* (53). ◇ *G* *jadowitégo*, *nãjadowitszégo* (9); -*égo* (1), -(e)*go* (8). ◇ *D* *jadowit(e)mu* (1). ◇ *A* *jadowity* (9), *jadowit(e)go* (4). ◇ *I* *jadowitym* (9). ◇ *f N* *jadowitã*, *jadowitszã* (23). ◇ *G* *jadowit(e)j*, *nãjadowitsz-* (e)*j* (7). ◇ *D* *jadowity* (1) *RejKup*. ◇ *A* *jadowitã* (13). ◇ *I* *jadowitã* (4). ◇ *L* *jadowitéj* (4); -*éj* (1), -(e)*j* (3). ◇ *V* *jadowitã* (1). ◇ *n N* *jadowite*, *jadowitszé* (16); -*é* (3), -(e) (13). ◇ *G* *jadowitégo* (31); -*égo* (4), -(e)*go* (27). ◇ *D* *jadowit(e)mu* (4). ◇ *A* *jadowite* (20); -*é* (3), -(e) (17). ◇ *I* *jadowit(e)m* (4) *PatKaz I*, *FalZioł* (2), *BibRadz*, *jadowitym* (2) *RejZwierc*, *ArtKanc*. ◇ *L* *jadowitym* (1). ◇ *pl N m an* *jadowici* (8), *jadowit(e)* (1) *SkarKaz*, *subst* *jadowité*, *jadowitszé*, *nãjadowitszé* (26); -*é* (2) *KochPs*, *GosłCast*; -*e* (1) *Oczko*, -(e) (23). ◇ *G* *jadowitych* (41). ◇ *D* *jadowitym* (4) *FalZioł*, *LubPs*, *RejPos*, *KlonWor*, *jadowit(e)m* (1) *RejPs*. ◇ *A m pers* *jadowitszych* (1). *m an* *jadowit(e)* (9). *subs* *jadowité* (19); -*é* (1) *SienLek*, -*e* (1) *Oczko*, -(e) (17). ◇ *I m* *jadowit(e)mi* (3) *WujJud*, *SkarJedn*, *SkarKazSej*, *jadowitymi* (1) *OrzList*. *f* *jadowit(e)mi* (1) *RejAp*, *jadowitymi* (1) *GlabGad*, *n* *jadowit(e)mi* (2). ◇ *L* *jadowitych* (2). ◇ *V* *subst* *jadowit(e)* (1).

Sł stp, *Cn* *notuje*, *Linde XVI – XVIII w.*

1. *Wytwarzający, wydzielający jad naturalny; venenatus, virulentus Mącz, Cn; pestilentiosus, virosus Mącz* (238) : Też dobrze czołnek ięć onem ludziem ktorzi bdły iadaia/ á bowiem bdły fã iadowite y zimne/ á czołnek ięft na to pomoc. *FalZioł I* 6a; *Zaiąc ięft riba iadowita FalZioł IV* 36c; proch goryczki zmieszany s czebulnym łokiem/ięft dobry na vkãżenie ptakow iadowitych *FalZioł I* 58d, I 56b, 63b [2 r.], 93b, IIIc, 133a (25); *GlabGad IV*; *RejPs* 155; *HistAl* 12; *BielKron* 95v, 451; *Rubeta*, *Wielką żábá kroftáwa yádowita. Mącz* 358d, 295a, 499b [2 r.]; *Albo ráków łurowo náwyłupuy/ á mięfo ich z mlékiem vwierć/ dayże ono pić temu ktho od czegożkolwiek/ iádowitégo/ ięft vkãżony. SienLek* 154; *WujNT* 866.

W przeciwstawieniu: »*jadowity ... dobry*« (2): *KromRozm I N2*; boć też y ołá iádowita z nalepżzego ziołká/ z ktorego łodki miód dobra pżczołká/ coś gorzkiego zgromadza *CzechRozm* 198v.

W porównaniach (13): to ięft wrzedzienicza iakoby mrowka barzo iadowita/ która chodzi z miełtca na miełtce *FalZioł III* 33a; *RejPs* 109; *BibRadz Apoc* 9/7; *GórnDworz Ee6v*; thedy łie go [pochlebnika] nawięcey łtrzedz potrzebá: á nie ináczey iáko onego robaká iádowitego niedźwiadká *RejZwierc* 49v, 231; *WierKróc A2v*; *GrabowSet N2*; *WujNT* 860; *Iák v łrogiey Meduzy [...]* *Ták v łmiádey Cygánki/ ná łbie nie zákrytym. Równią łię wárkocze/ wężom iádowitym. KlonWor* 6. *Cf* »(jako) *jadowita jaszczorka*«.

W charakterystycznych połączeniach: *jadowity barzo* (8), *tak*, *wielmi*, *zbytnio*; *jadowita rzecz* (5).

Przysłowie: *Zadne iádowitfze źwirzę nie ięft nád człowieká. RejPos* 247 *marg*.

Wyrażenia: »*jadowita gadzina*« [szyk 2 : 1] (3): *FalZioł IV* 4b; *Ná tákieyżec pułzczy był y Ian á. kędy nie ludzie miełzkáli/ ále bełtie y iádowita gádziná WujNT* 130, 508.

»(jako) jadowita jaszczorka« [szyk 2 : 1] (3): A tu rozumiey kogo tu Pan sprześciwnemi łobie álbo niewierniki łwemi á práwie iádowitemi iálczorkámi zowie. *RejAp* 192v; [śmierć] kąłáá á zarázáłá/ iáko iádowita iálczorká/ ten nędzny narod ludzki *RejPos* 221; *ReszPrz* 61.

»mrowka jadowita« [szyk 3 : 1] (4): *FalZioł* III 33a; Ani ták Gryfi lotni złotá łwego chronią/ A Mrowki iádowite krufzcow łwoich bronią. *KmitaSpit* A2; Solifuga, Nieyáki rodzaj mrówek yádowitych. *Mącz* 399d, 365d.

»jadowity robak« [szyk 14 : 9] (23): Też gdy by kto miał włobie iad robaka ktorzygo [!] iadowitego/ to ieft z wkáżenia węża albo iálczorki/ dayże mu prochu thego łmolnika *FalZioł* I 9d, I 2c, 91c, II 13c, IV 8b, 15c (15); *GroicPorz* iiv; *Mącz* 28a, 36d; *SienLek* 154; *RejAp* 78; *RejZwierc* 49v; *SkarŻyw* 167; *Calep* 810a.

»jadowity smok« = *venenatus dracon* *PolAnt* [szyk 4 : 3] (7): potłumiałeś ony mocarze/ ktorzy byli podobni ku iádowitem łmokom łrogołćiami łwemi *RejPs* 109; *RejWiz* 10v; *BibRadz Sap* 16/10; W tey rzece Nilus/ rodzą łie Kokodrilli iádowici łmocy z iáiiá/ ktore będzie ták wielkie iáko gęłie. *BielKron* 270; *RejAp* I03v; *WierKróc* A2v; *GrabowSet* N2.

»wąż jadowity« = *aspis Murm*, *Mącz* [szyk 9 : 4] (13): *Aspis*. Eyne kleyne vergiffte łchlang Máły yádowyty wąż *Murm* 96; *BartBydg* 15; *FalZioł* IV 33b; Wężę wielkie ále nie iádowite. *BielKron* 44lv, 451; *Haemorrhais*, Czerwona biegunká/ też nieyáki rodzaj wężów barzo yádowitych zá którego wkáżeniem krew ciecze á nie może być záłtanowiona. *Mącz* 152a, 18a, 319a; *Prot* B3v; wiem to pewnie/ żeby łie hnet zaráz ták nim brzydzo/ iáko iednym iádowitym wężem/ álbo by przełzedł w połmiech *GórnDworz* Ee6v; Niecnotá Wąż iádowity/ Co leży ná drodze zwity *RejZwierc* 231; *GosłCast* 60; *KlonWor* 6.

»jadowite zwierzę« [szyk 12 : 7] (19): [orłowy kamień] zwierzęta iadowite odpádzá, á przeto Orłowie then kamień kładá do gniazda: aby iayca y dzieci od zwierząt iadowitych były zachowany *FalZioł* IV 48d, I 23c, 41d, 47b, 52a, II 10a (17); *RejPs* 217v; [Bóg] łtworzył muchy/ chrobáctwo/ źwirzétá iádowite/ drapieżne *BielKron* lv.

»jadowite żądło« [szyk 2 : 2] (4): OSłá ieft robak żądła iadowite⁸⁰. *FalZioł* IV 28c, 15c; W tym żądło iádowité Niedźwiadek położył: W tym niepochybny Strzelec tęgi łuk náłożył. *KochPhaen* 19; *GosłCast* 41.

Szeregi: »jadowity a gorzki« (1): Iako to zeliczko ieft iedno iadowite á drugie gorzkie/ tako też wam Czarownice aby było *LudWieś* B3v.

»plugawy i jadowity« (1): ale niepodobieńftwo aby on zacny mąż tak plugáwe y iadowite miał ieść robáctwo [szarańczę] *BudNT* Hhv.

»wściekły albo jadowity« (1): Gdyby kogo ziadł pies wściekły Albo robak iádowity/ Z rákow rzecznych mięło wydrzy A czyście ie zmlékiem zetrzy/ Dayże to pić ránionému *SienLek* 154.

»jadowity a zarażający« (2): *FalZioł* IV 33a; Szorpion ieft robak bárzo iádowity w ziemiach gorących/ á bárzo zaráżájący człowieká. *RejAp* 78.

W przén (13) : [Pleban grozi sumieniu] Gdzies taky rozum obfity Włział łie małpie yadowity. Bo dziwne rzecz wymyłlia *RejKup* m7v; *Lachelis* ná krężel náwijałz/ Hydrá iádowitá powijałz. Kądziel wiekomierná łwym łiołstrom gotuiąc *KlonŻal* C4v.

Wyrażenia: »wąż jadowity« = *szatan, fałszywy prorok* [szyk 2 : 1] (3): święty Panie świętałz to iest obietnicá thwoiá/ [...] iż to być żadnym obyczáiem nie może áby byli zwiedzieni wierni twoi/ chociałz thák wiele tych frogich Lwow á iádowitych węzow około nich sie názbiera. *RejPos* 261, 18, 333v.

»jadowite zęby« (1): Abyłcye nye słucháli głófu was klnącego/ Rostropnye wálz frogi yad wyrzucáyącego. Boże zetrzyłz w wfcyech ich yádowite zęby *LubPs* O3v.

»jadowite żądło« [szyk 6 : 1] (7): *RejWiz* 176; *RejPos* 221v, 326v, 328; *RejZwierc* 49v; Ták y dżiliefyzy kacyrze żądło łwoie iádowite/ ná Pánnę naświétszą Mátkę zbáwicielá náłzego obročili *ReszPrz* 43; Wąż ten obłudný miłości/ Wpuścił téż był w ferce moię/ Iádowité żądło łwoie. *GosłCast* 41.

a. Zatruty; trujący, szkodliwy; veneficus, virosus Mącz, Calep; pestilentus, venenatus Calep (106) : Też bukwicza warzona w winie á pita/ płuie mocz y złoć iadowitego lekarłtwa/ Serapio powiada. *FalZioł* I 19a; Inłze paluchy łá iadowitego przyrodzenia *FalZioł* I 63a; DZika koza [...] Na miełtczách gornych á iadowitych [*montuosa loca et venenosa Hortus sanitatis, Mainz 1491 P6v*] sie kocha/ zioł y trawy lekarłstwu słufzące pożywa *FalZioł* IV 9b, *2c, IV 12c, V 71; Tu téż może być obaczóna przyczyna cżem[u] nie káždemu cżłowieku albo zwierzęciu łzkodzą truciny albo iadowite karmie. *GlabGad* F6, F5v; *WróbŻołt* I7v; *BibRadz* Ps 59/5; Pestilens, cui saluber opponitur, Záráziłty/ yádowiti. *Mącz* 294d, 479c; NAprzod vkáłżenió cżłowieczé/ gdyż téż iádowité iest *SienLek* 150v; *HistRzym* 63v [2 r.]; Iezio[ro] iádowité w Tráciéy j w Lidi: ludźie zábia. *Oczko* [41] v, 23, [43]; *Calep* 1108a; *GórnTroas* 34.

W przeciwstawieniu: »pomocny ... jadowity« (1): Woda w Heilpogonie ludźiom pomocna/ á bydłu iádowita. *Oczko* 43v.

W porównaniach (3): *RejPs* 207v; proznovánia/ obżárłtwá/ y wólkiego zbytku/ áby łię iáko naiádowitłzey zarázy [*tanquam pestem praesentissimam*] wyłtrzegáli *ModrzBaz* 118; *NiemObr* 161.

W charakterystycznych połączeniach: *jadowite (-a) gryzienie, jezioro, karmia, lekarstwo (2), miejsce, potrawa, studnia, ukąszenie, wino, woda; jadowity barzo (2), tak.*

Wyrażenia: »prawie jadowity ku jedzeniu« (1): Owocz thego drzewa w Perłijey iest niedobry á prawie iadowiti ku iedzeniu *FalZioł* I 110b.

»moc jadowita« (1): [*winem korzennym*] zatłumiłz mocz iadowitą tego nafienia [*ziela świnia wesz*']. *FalZioł* I 34d.

»strzała jadowita« (1): przeciwny/ ciągnie z łtrzałą iádowitą Luk: dobrego łowiąc *GrabowSet* G2.

»jadowita trucizna« [szyk 2 : 2] (4): *CzechRozm* 206; *StryjKron* 370; iż łię wiele ludzi iego nabożeńłtwem/ iáko zarázą/ y trucizną iádowitą brzydzą *NiemObr* 161; ktorzi niedawno piro nie w enkausćie ále w iádowitey truciznie [*stil ... veneno tincto*] maczáiąc/ iáwnnie nápiłáli/ że chłópfka krew nigdy nie iest życźliwą słáchćie. *ModrzBaz* 77v.

»napoj, trunk jadowity« = *trucizna* [szyk 2 : 1] (2 : 1): Atak vmarł Socrates od iadowit[e]go napoiu w leciech żywota łwego XCIII. *BielŻyw* 55, 55; Połzedł thedi Antipáter do lekarzá dobrze vmiejętnego/ y kupił v niego trunk bárzo iádowity *HistAl* M8v.

»jadowite ukąszenie« = *morsus venenatus Mącz, Cn* [szyk 10 : 5] (15): Iad kazi z wśelkiego wkążenia iadowitego. *FalZioł* *4c; [polny kmin jest dobry] naprzeciwno każdemu iadowithemu wkążeniu. *FalZioł* I 40b, II 10b, IV 5d, 11b, 19d, 21a, 28a, V 115; Abowiem tákowi wśyfy cy nieináczy iáko wężowie ná iádowite wkążenie záoftrzyli ięzyki fwoie *RejPs* 207v; *Mącz* 479c; *SienLek* 153v, 154, 156v, Ttt2.

»jadowite zarażenie« (1): [uryna z sinością albo białością znamionuje, że chorego] przyrodzenie truchleie á niźcżeie/ dla barzo iadowitego zarażenia. *FalZioł* V 73v.

»złość [= zła moc] jadowita« (1): wino korzenne ponich [po bedłkach] pithe: odeymuie gim złość iadowitą *FalZioł* I 56c.

Szeregi: »jadowity i morzący« (1): Mięfo Iafzczorcze iadowite ieft y morzące *FalZioł* IV 15a.

»jadowity a palący« (1): gdy kto wypije iadowitą rzecz á barzo palącą/ Oliwv fie day ciepło napić *FalZioł* III 22c.

»smrodliwy, (albo) jadowity« [szyk 2 : 1] (3): *Oczko* 25v; *Calep* 1129a; [niepogody = choroby morskie] fą smrodliwe, iádowite bárzo, Okrutne, y nieznośne *CiekPotr* 62.

»jadowity a szkodliwy« (1): Dym kthory bywa przy przepaleniu Srebrne⁶⁰ kruzczu/ ieft iadowity á fzkod- liwy zdrowiu człowieczemu *FalZioł* III 34d.

»zły, jadowity« (1): że wodá kámienna/ zímna/ zła/ iádowita/ a własność wfobie tákową máiąca/ że iey áni zboże/ áni chmiél/ áni wárżenié wyrzucić niemoże *Oczko* 23v.

W przén (8) : Iádowiteć fą twoie dáry/ Nie dawałz ich z práwey wiáry *BierEz* Nv; zátym z nieodbytych Ręku fie chce wślyźnać mocnych iádobitych *GosłCast* 60.

W porównaniu (1): wierzę że tákowe ferce iádowitfze iefth/ niź kthora ná fwiecie trucizná *Górndworz* Aa4.

Wyrażenia: »Atropos jadowita« = *śmierć* (1): A Tropos iádowitą brátá oftátniego/ Siemioná Kxiąże Słuckie mężá przewaźnego/ Ná cel lofow niefzczęlnych z przętká poftáwiłá/ Ofstátniego Dźiedzicá śwíáta pozbáwiłá. *KołakCath* B2v.

»jadowity wzrok« (1): Veneficus, Iádowity/ czárowniczi wzrok. *Mącz* 479d.

»jadowite ukąszenie, kąsanie« (1 : 1): A poki nie wierzymy [...] żadna pomoc/ żadna infza nádzyeiá nas wybáwić nie może od tego thák frogiego á iadowitego wkążenia onego okrutnego wężá á nieprzyiacielá náźzego [czarta]. *RejPos* 154, 226.

»jadowite zarażenie« (1): mouy Origenefz doctor yfz marya any radą uąza byla zdradzona any yego yadouytem zarazenym byla narufzona *PatKaz* I 7.

Przen (42) :

a) *Srogi, trudny do zniesienia* (3) : [Aleksander Biskup] wiele od Arryanow wćierpiał: w rozmaitych á iádowitych przenáśládowaniách [!]/ y potwarzách *SkarŻyw* 389; Niebaczyłam/ by ktoré zmyślné niepokoie/ Lub iádowite rázy miály nápaśdz kiedy/ Z ftołcá rozumu mię zbić/ albo wwieźdz kędy. *GosłCast* 32.

Szereg: »ostry, jadowity« (1): Człেকেś zacny y wczony/ Xięże POWODOWSKI/ A wzdameś zły Káwałkátor/ ni Polłki ni Włółki. Bárzoś oftre iádowite Wędźidło vkował/ Ktorembyś rad wśzytko Boże ftdako pomor- dował. *NiemObr ktv*.

b) O ludzkiej naturze, ludzkich uczynkach, osądach i słowach: nikczemny, okrutny, krzywdzący, zabijający (25) : *Prot A4*; Y przecz mili bogowie to tho przepuśczenie iádowite ná mię przyźło? *HistRzym 20v, 20*; Bo ten [*Archiloch*] wymyślił napierwey wierze wšczypliwe/ Ktoremi o śmierć przyprawił pánienki cnotliwe. Z Lykámbem oycem/ w bogátych Thebách/ znakomitym Doiezdźiąc duź niewinnych rymem iádowitym *KlonŻal C4*; *Phil G3*.

W porównaniach (2): Wino ich y kázda fprawá iáko żość Smokowá/ Ták ieft zázwdy iádowita wřzem łzkodzić gotowá. *LubPs gg5v*; *CzechEp 36*.

W charakterystycznych połączeniach: jadowity (-a, -e) chęć, przepuszczenie [= przypuszczenie], rym, sqd, sprawa (2).

Wyrażenia: »jadowity język« [szyk 4 : 1] (5): Iż on Proroki święte Biškupy/ fwoim głupim iádowitym ięzykiem zábija/ y przełáduie iuż vmárle *OrzList e2v, d2v*; nic fye wářzych iádowitych y rozdzielonych fářzem ięzyków/ nie boimy *OrzQuin L4v*; *SkarKazSej 695a*; *KlonWor ded **3*.

»jadowite (-a) przyrodzenie, natura« (2 : 1): A wźdy ieft ták iádowite przyrodzenie iego [*człowieka*]/ iż [...] oney duřzyczki fwey odftapi/ w vporze á w rozgniewániu fwoim. *RejPos 247*; *RejZwierc 6, 77v*.

»serce jadowite« [szyk 2 : 2] (4): Lácnoby ten obyczay był przyięt/ kiedyby niektorzi z iádowitemi fercy [*quidam animis efferatis*] do tego niezázwadzáli *ModrzBaz 64*; Przeciwwko fwoim teź Bliźnim/ złym sercem iádowitym/ Mowią przekłete gorzkości/ okázuiąc fwe złości. *ArtKanc Q5v*; *GórnTroas 26*; *LatHar 317*.

»jadowite słowa« = *effervescentia verba Mącz; petulantia dicta Modrz* [szyk 3 : 2] (5): *Mącz 121a*; *ModrzBaz 20*; *KochPs 85*; Gdy ziez vbioru řłow iádowitych y dotykánia pobudkę ku złemu brác święty młodzienciec począł: w fercu ná Chryřtuřowę pomoc zázwoławřzy [...] řkoczył do ognia w kominie goráiącego *SkarŻyw 201, 167*.

Szeregi: »dotkliwy i jadowity« (1): Iuż tám ięzyk dotkliwy y bárzo iádowity/ gorřzy ieft á niźeli *fagittae potentis acutae KlonWor ded **3*.

»krwawy, jadowity, śmiertelny« (1): Słowá ich (áz y řłuchác ftrách człowieká) krwawé/ Iádowité/ śmier- telné/ wřzytko miecze prawé. *KochPs 85*.

»jadowity i niecnotliwy« (1): [*odszczepieńcy*] náciáło y ná krew páńřką/ rozpuřćili iádowity y niecnotliwy ięzyk fwoy *OrzList d2v*.

»uszczypliwy a jadowity« (1): owe wřczypliwe á iádowite słowá [*petulantia illa dicta*]/ ktore miedzy Mieyřkim á Slácheckim řtanem/ to ieft/ miedzy człónkami Rzeczyřpolitey (iákoby iednego ciáła będącemi) niezgodę/ wařń/ y zákrwáwione ferce czynią/ niechay Krol z Rzeczyřpolitey fwey práwie odpędzi *ModrzBaz 20*.

»jadowity i zawisny« (1): Tám Pan nie ieden řtus lekkości y boleřci wytrwał. Napřzod z vpornego iádowitego y zawifnego Zydowřkiego fercá/ wzgárdzenie wřzelákich dowodow niewinności Pána nářzego *LatHar 317*.

»zły a jadowity« (2): *LubPs Pv*; Ten potym z oną wielką rádořcią rzezał/ bił/ tłukł ony kozy/ ony bárány/ ony cieleťá/ ták iż w řobie wřkromił onę złą á iádowitą nátureę fwoię oną krwiá bydlęcą *RejZwierc 6*.

c) *O odszczepieństwach religijnych mających szkodliwe, niszczące skutki (14)* : *WróbŻółtGlab* A5; *RejZwierc* 64; [bezbożni ministrowie szatańscy] do nas iako do łtku iakiego beśpiecznie vćiekaią/ á iádowitemi błędy swoimi ludzie zaráżaią *WujJud* A8v; Bo oni ludźmi bywfzy/ á od trzody powfzechnych Doktorow fie odłączywfzy/ pokątną á iádowitą nauką ludzie pozaráżali. *WujJudConf* 5v; Wtora przyczyná [rozbitcia Kościoła] kácerstwa częłte y iadowite/ ktore fię w Grecyey á zwłázcza w Cárogradzie/ á co ielzche gorzey od łamychże Pátryárchow/ rodziłj. *SkarJedn* 168, 390; Są teź tego nie mnieyfzym znákiem/ iádowite piłmá niektórych ludzi vczonych/ więcey krwią niż inkaułtem piłáne/ ktorzy fię o chwałę ludzką/ przeciwko chwale Bożey [...] záftáwiáią. *NiemObr* 4.

W połączeniach szeregowych (6): *LubPs* O marg; *WujJud* Bv, 76; Wízákże nie długo potym záczełi Grekowie frogi bárzo y iádowity y nadłuzey trfaiący rołterk y nowe odłzczepieństwo *SkarJedn* 228; [używam mowy i pisma mego] ábym od tych chropowátých/ v chroftávých wrzodow/ łprofnych/ obmierzłych/ nie wycudzonych/ głupich/ nikičemnych/ iádowitych/ zaráźliwych/ niezbożnych y dułzy łzkodliwych gadek y mow ludzi záwiedźione odwiódł. *CzechEp* 77; *SkarKazSej* 675a.

W charakterystycznych połączeniach: jadowity (-a, -e) bład, gadka, heretyctwo, kacerstwo, książka, mroz, nauka, pisanie, pismo, pożar.

2. *O produktach przemiany materii w stanach chorobowych organizmu ludzkiego (19)* : vczyń plałtr [z polnej dryjakwi z babkq]/ ktory iest dobri na bolączkę Antrax/ która bywa ze krwi oftrej barzo iádowitey. *FalZioł* I 136c; Taka vrina zielona bywa z iádowitey Koleri: kthorą zową Prałyna á Erugniołá/ w żoładku nawięczye fie zachowawa. *FalZioł* V 6, IV 21c, 55b, V 16, 83, 86; tedy on [żoładek] wciąga w fię wilgoty złe y pługawe ku trawieniu, z ktorich więcz pochodą w głowę dymy iadowite, nie thylko onę ale y infze członki zarazaiące. *GlabGad* G2v; Bowiem przez nie purguie fie żoładek od wilgothi iádowitey żółtey albo zieloney przy iego łkorze przylepaiącey z ktorey (gdyby oną tam zołtała) przychodzą febri y infze niemoci. *GlabGad* K8v, B6, C5, C8v [2 r.], E4v, G2v, L6; Mocz czarny/ może być [...] teź s tego/ gdy łye czyści wilkość iádowitą *SienLek* 26v; *Oczko* 39v [2 r.].

W charakterystycznych połączeniach: jadowite(-a) duchy, dymy (3), kolera, krew, nieczystości, pary (4), wilgoty (2), wilkości (3).

3. *Niosący zarazę (8)* : Czáfú iádowitégo/ gdy bydło zdycha/ tedy to od zarazy bydłu bárzo łłuży *SienLek* 191.

Wyrażenie: »powietrze jadowite« = *mór* [szyk 4 : 3] (7): DEbową wodkłę gdy ią ktho pije rano czáfú morowego powietrza/ broní tego człowieka od iadowithego powietrza iż mu niemoże nicz záłzkodzić *FalZioł* II 6a, III 2d, 19d, IV 50a, V 6Iv, 63, 64.

4. *Zły, niebezpieczny (39)* :

a. *O zwierzętach: dziki, groźny (19)* : Samicze [dzikich wieprzów] gdy płod maią/ iádowitłze bywaią *FalZioł* IV 3e; częścíą teź dla źwierząt iádowitych ktore fie tám rodzą w pułtyniách/ iáko łą Lwowie/ Włóniowie/ Bázylifzkowie/ Kokodryłowie/ Párdowie/ Málpy/ ołłowie rogáci/ y rozmaity narod łmokow takieź wężow *BielKron* 269v, 269v; *RejPos* 85; Abowiem pátrż y ná lwá y ná niedźwiedziá y ná káźde iádowite źwirzę/ iż zarazem żadnym gwałthem vkrocono być nie może/ ále rozumem á nadobnemí połtawkámi *RejZwierc* 73.

jadowity na co (1): Ian Pilecki/ Wáwrzyniec Myfzkowfki/ y Ian Zborowfki/ iáko dobrzy/ czuyeni/ męźni/ prętycy/ iádowici ná wilki pfi/ przed infzymi wźemi zbrojni przepływali przez Orfżę Rzókę ná Moskwe. *OrzQuin* R.

W porównaniach (9): *OrzList* g4; *OrzQuin* R; [zły człowiek] iáko w iáfkini lew iádowity: Czyha/ iákoby porwał nędznika zdrádnie *KochPs* 15; A on [*Licynijusz*] przed fię iáko iádowity pies połłał oprawce/ áby głowę Theodorowę ściáfłzy przyniefli. *SkarŻyw* 189; Cołz tu rzecze Heretyk? iáko iádowity wilk rzucić fię mufi/ ná ták wielkiego á zacnego/ y świętego doktorá Ambrożego. *SkarŻyw* 568, 373, 490; *WujNT* 689 *marg*; *SkarKaz* 610b.

W charakterystycznych połączeniach: jadowity(-e) lew, pies (3), *wilk* (6), *źwirzę* (4).

Przysłowie: Canes timidi vehementius latrant, Boyáźlywi pfi. Bárziefy fczekáya/ yádowici milczkyem káfaya. *Mącz* 33c.

Szereg: »srogi i jadowity« (1): ángiołom bozym iefł to poruczono/ áby ftrzegli namnieyfłego poftápienia twego. [...] á befpiecznie będziefł chodźł miedzy frogimi y iádowitemi zwierzęty *RejPs* 136v.

W przen (3) : *CzechEp* 122; day podeptáć fmká zaráźliwego/ y lwá iadowitego/ czártá przekłętego. *LatHar* 644; Oná [*rzeczpospolita*] fię y dźisiefłzych złych wiekow frogim heretykom odeymuie/ y wilki te iádowite iáko może od was odgania/ y ftára fię ábyście nie byli/ bez káplaná *SkarKazSej* 666a.

b. *O osobach: okrutny, złośliwy, wrogi; zapalczywy; rabiosus* *Mącz*, *Cn*; *cholericus, infensus, inimicus, rabidus* *Mącz*; *belluinus, efferatus* *Modrz*; *iracundus, irritabilis, praerabidus, stomachosus, facilis irasci, iniquus, impotens irae a. animi, immodicus a. impatiens a. plenus irae* *Cn* (20) : *BielKron* 223v; [ma się dworzanin wiarować] áby go zá iadowitego/ á tego kthory nie vmie zátrefnowáć áż z wfzczypkiem/ á defpektem czyim/ niemiano *GórnDworz* P6v; Wnet iádowity ty krol bez wfzego rozmyfłu połławfzy po káplaná onego/ zámordowáć kazał *RejPos* 266v; *ModrzBaz* 65; á wiecey niż piętnáście Heretykow iádowitych ná ftolicy Cárogrockiefy aż do fiodmego zboru fiedziáło *SkarJedn* 169; Turczyn niezbyty y iadowity fáfíad pod nas fię fzańcuie. *GrabPospR* K4, N3; Iádowita niewiáfto/ czemuś záfomniáła Iákoś práwá małżeńskie w fłubie przyfiegála? *ZbylPrzyg* A3v.

jadowity przeciwko komu (1): *Infensus, plus est quam inimicus, Sroźny/ gniewliwy/ yádowity przeciwko komu. Mącz* 169d.

jadowity na kogo (1): *SkarKazSej* 685a *cf* *W porównaniach*.

W połączeniach szeregowych (4): *Rabiosus, et Rabidus, Wfciękly. Metapho.* Bárzo gniewliwy/ yádowity rozyádł. *Mącz* 344d, 169d, 232a; ktemu mufi [*dworzanin*] nie być złośliwym/ iádowitym/ drážniácz ludzie bez przyczynny/ á z iáfney nienawifci *GórnDworz* S3.

W porównaniach (2): *BielŻyw* 152; bo z náturey fwey káždy heretyk ná Kátholiki iádowity/ iáko wilk ná owce. *SkarKazSej* 685a.

W charakterystycznych połączeniach: jadowity(-a) chłop, człowiek, heretyk (3), *kacierz, krol, lud, niewiasta, sáfíad* (2).

Szeregi: »chytry a jadowity« (1): Ispodziewał fię óciec S. Piotrá: ífz to czego fię w Kátholickiey fzkole nápić mógl: zá láty zniego przez iákiego chytrego á iádowitego Heretyká wykorzenić miał. *SkarŻyw* 371.

»duży i jadowity« (1): A pan Stádnicki thego przyśluchywać będzie/ y rzući wczás prawie dużę fwą między kácerze ty/ áby ią duźfzy y iádowitfzy kácerz łobie miał. *OrzList* h4.

»gniewliwy, (a) jadowity« [szyk 2 : 1] (3): *Mącz* 25a; Ieden muśi być hoyny drugi łákomiec/ ieden trzeźwi drugi opilec/ ieden fkomny pokorny drugi iádowity á gniewliwy *RejZwierz* 67v, 72.

»szkodliwy i jadowity« (1): [*cesarzowie wschodni*] fię fzkodliwemi y iádowitemi Heretyki ztáli *SkarJedn* 205.

»jadowity i zapalisty« (1): [*Aleksander pisze do Daryjusza*] trochę ziarnek pieprzu odfyłam, który zna- mionuie íż ia ich [*ludzi*] nie wiele mam ale tak iádowitich iako pierz y zapaliťtich. *BielŻyw* 152.

5. Zawiera komponent intensywności cechy wyrażonej określanym rzeezownikiem; bardzo silny, znaczny, wielki, uporczywy (33) : Y przyrownywa thákowe iádowite kłámftwo ięzyká przewrotnego y z náuką iego/ óftrym á prze- nikáiącym ftrzałom *LubPs* cc2; [*pani Praktyka*] będąc lámá iádowitym nieprzijaćielem wolności póspolitéy/ y Bráciéy fwy/ pod ofobą miłości/ y życzliwości wfzelákiéy. *OrzQuin* Cv; *RejPos* 199v; Bo bez wzrúfzenia iádowitego gniewu może fie poćiwy człek pomiernie á rozmyłnie krzywdy fwey pomścić *RejZwierz* 76v, 75, 76, 79, 96; A pod ćieniem Zwierzchności drugich ludzi/ iádowitą okrutność [*belluinam feritatem*] w łobie mieć *ModrzBaz* 64; Ták iádowity w niey czárt był/ ífz ią wiázác a ná dole w piwnicy chowác muśiano *SkarŻyw* 226, 57; Niech Bogumiłá frogość iádowitą Złych pánién fłyfy *KochPieś* 50; Wytrzymałes ftoś iádowitey złości/ Dodzierzałes fwey Pánu ftáteczności *GrochKal* 22; *SkarKazSej* 679b.

Szereg: »jadowity a zapamiętały« (1): Ná koniec tę iádowitą á zápamiętáłą nienawiść przeciw Chrześcianom [*Grekowie*] pokazowáli *SkarJedn* 253.

a. W nazwach jednostek chorobowych (18) :

W porównaniu (1): A ták poczciwy człowiek ma fie ftrzedz tego fprofnego grzechu iáko naiádowitfzego wrzodu á fzkodliwego łobie. *RejZwierz* 53v.

Wyrażenia: »bolączka jadowita« (6): Też rzepik gdi íest zielony ftarthy na proch/ á piti zwodką fczawiową/ tedy íest lekarftwo wielkie na bolączki iádowite s ktorich mięfo pada/ y też naprzeciwno iadu pfa wfciętego *FalZioł* I 5b, ††2b, e, I 127d, 136c, 151c.

»rana jadowita« (2): Wołowy łoy z Gęfiem fadłem [...] na rany iádowite barzo pomaga. *FalZioł* IV 5b; *RybGęśli* C4v.

»świerzb nie zbytnie jadowity« (1): A íeśli íest [*choroba*] fkomnieyfa/ że wnętrza/ nie ták bárzo zaráżiwfzy/ tylko ná fkórę fye wydálá/ á w krofty/ álbo wáwiórbz/ nie zbytnie iádowity/ obróciłá/ Cieplicámi íey rátowác możem *Oczko* [40].

»jadowity wrzod« [szyk 4 : 4] (8): *FalZioł* I 38b, 146a, 151c, V 100v; Zarázi ćie Pan wrzodem iádowitym nieuleczonym [*ulcere malo*] w kolánách y w goleniách/ od podefzwy áż do wierzchu głowy. *BibRadz Deut* 28/35; Ná złe iádowite fadzele álbo wrzody/ náfyf hálunu w Wino paloné *SienLek* 128, 128; *RejZwierz* 53v.

W przen (1) :

Wyrażenie: »wrzod jadowity« = *grzech (1)*: ktoby lie nápamiętał onych łprofnych á łmierdzących plałtrow/ kthoremichmy zágoić á vlečzyć chcieli ten wrzod iádowity náłz/ á to ták łrogye záráżenie łwoie. *RejPos* 327.

Synonimy: **1.** *zarażający; a. morzący, szkodliwy, zarazisty, zły; 4. a. srogi; b. gniewliwy, kęsający, okrutny, rozjadły, srogi, uszczypliwy, wściekły, zapalczywy, zapalisty, zapamiętały, zawisny, zjadły, złośliwy, zły.*

Cf **JADOWATY, NIEJADOWITY, PRZYJADOWITSZY**

LW